

LEES JE MOBIEL

Alsjeblieft!
Een gratis
fragment uit de
verhalenbundel
DraaiSTUK!

Annemarie Bon

Fake!

VOLT

Synopsis

Een boek over nepnieuws, complottheorieën, wetenschap en journalistiek. Hoe kun je weten of iets waar is of niet? Hoe moet je helder denken als je eigen brein je voor de gek houdt? Welke informatie is betrouwbaar en kun je zelf checken of iets klopt of niet? Dit boek probeert je op weg te helpen om zin en onzin van elkaar te scheiden. En die weg begint bij jezelf, bij zelfstandig denken.

Jammie: Broodje aap

In 1978 verscheen de verhalenbundel *Broodje aap* van Ethel Portnoy. Het titelverhaal gaat over een onthoofd en gevild lijk dat vlak bij een hotdogkraam werd gevonden. Het lichaam is alleen niet van een mens, maar van een gorilla. En wat blijkt bij nader onderzoek? De eigenaar van de hotdogkraam koopt bij de plaatselijke dierentuin de kadavers op van dode apen, om ze te verwerken in zijn hotdogs. Durf jij ooit nog een hotdog te eten? Of eh, een hot monkey?

Test jezelf: Waar of niet waar?

Bekijk deze lijst. Welke uitspraak is volgens jou waar? Kijk daarna pas bij de uitslag.

- Onder ons mensen leven aliens en oud-president Obama is er een van.
- Smeer je altijd in met een beschermende crème tegen het schadelijke blauwe licht van tablets en telefoons.
- De NASA doet in het geheim dierproeven op Mars.
- De CIA zit achter de aanslagen van 9/11. Die heeft zelf vliegtuigen de Twin Towers in gevlogen.
- De opwarming van de aarde is een fabeltje.
- Het aidsvirus is door mensen ontwikkeld om zwarte mensen en homoseksuelen uit te roeien.
- Ufo's bestaan en in het Amerikaanse Roswell is ooit een alien gevonden. Nu bewaart de overheid die op een geheime locatie.
- De wereldmacht is in handen van een soort vermomde reptielen uit het sterrenstelsel Draco.
- Adolf Hitler leeft nog steeds.

- De Joden zijn de schuld van alles.
- De Amerikanen zijn de schuld van alles.
- De moslims zijn de schuld van alles.
- De christenen zijn de schuld van alles.
- Zwarte mensen zijn de schuld van alles.
- Witte mensen zijn de schuld van alles.
- Vluchtelingen zijn de schuld van alles.
- Mannen zijn de schuld van alles.
- De elite is de schuld van alles.
- Het populisme is de schuld van alles.
- Het kapitalisme is de schuld van alles.
- Australië bestaat niet.
- Er zijn nooit mensen op de maan geland. De zogenaamde maanlanding was een studio-opname in Hollywood!
- De Holocaust heeft nooit plaatsgevonden.
- Bij openbare gelegenheden wordt Melania Trump altijd vervangen door een dubbelganger.
- Sommige condensstrepen van vliegtuigen blijven langer hangen, omdat er met opzet giftige chemicaliën

bijgemengd zijn.

- Omroepen gebruiken beelden die kort voorbij flitsen om je te brainwashen. Zo hebben ze controle over jouw brein.
- Overheden zorgen in het geheim zelf voor conflicten, om burgers angst aan te jagen en te intimideren en ze er zo onder te houden.
- Immigratie is een manier van de elite om de bevolking te vervangen.
- Terreurorganisaties IS en Al Qaida zijn opgezet door westerse inlichtingendiensten.
- De overheid en de farmaceutische industrie houden de schadelijkheid van vaccins geheim.
- De aarde is eigenlijk plat en alle astronauten en ruimtevaartorganisaties liegen tegen ons.
- De aarde is eigenlijk hol vanbinnen en daar wonen alle gevluchte nazi's.
- Vroeger konden mensen wel 12 kilometer groot worden.

De uitslag

En heb je wat aangekruist? Ja? Jammer dan. Al deze berichten zijn uit de lucht gegrepen. Zo zijn Adolf Hitlers stoffelijke resten onderzocht en het is bewezen dat ze echt van hem zijn. Hij zit niet op een geheime basis op de Zuidpool. De Holocaust heeft echt plaatsgevonden en daar is overweldigend veel bewijs voor. Er lopen hier geen aliens rond. En Australië bestaat echt.

Al deze berichten zijn complottheorieën. Op internet zal je van alles over dit soort samenzweringen vinden, maar niet alles wat op internet staat, is waar. En hoe vaak je bepaalde informatie tegenkomt, zegt helemaal niks over de betrouwbaarheid.

Als jij met je vrienden een surpriseparty voorbereidt, kun je dat ook een complot noemen. Maar echte complottheorieën gaan altijd over samenzweringen met een duistere opzet, die vooral doen denken aan een spannende thriller. Fictie dus.

Complotdenkers verzinnen een totaal andere verklaring bij iets wat in het nieuws is geweest.

Je kunt niet zomaar geloven wat je wilt. Bepaalde bevolkingsgroepen overal de schuld van geven kan vreselijke gevolgen hebben, zoals we in de Tweede Wereldoorlog hebben gezien.

Complottheorieën: spannende verhalen voor boeken en films

Mensen houden van spannende verhalen. Als er iets onbegrijpelijks gebeurt, zoeken ze er al snel meer achter. Van toeval houden ze niet en ze geven het liefst één groepering de schuld van alles. Eén vijand is lekker simpel toch? Allemaal stof voor complottheorieën. Laten we er eens eentje nader bekijken: de aanslagen van 9/11.

9/11: de feiten

Op 11 september 2001 vonden vier terroristische aanslagen met gekaapte

passagiersvliegtuigen plaats in de Verenigde Staten. Tegen 9 uur 's morgens boorde een Boeing 767 zich in de noordelijke toren van de Twin Towers van het World Trade Center (WTC). Na een heftige explosie volgde een felle uitslaande brand door de grote hoeveelheid kerosine in het vliegtuig. Zo'n 20 minuten later vloog een andere Boeing 767 de zuidelijke toren in. Veel mensen zagen dit live op tv gebeuren. Om aan de verbrandingsdood te ontsnappen, sprongen minstens 200 mensen naar beneden. De heftige branden verzwakten het staal, waardoor deze toren na bijna een uur volledig instortte. De noordelijke toren volgde na een halfuur. Die middag bezweek ook een derde gebouw van het WTC als gevolg van de branden en de schade door het instorten van de Twin Towers. Daarnaast raakten ook nog vier andere gebouwen zwaar beschadigd.

Diezelfde ochtend boorde een derde vliegtuig zich in het Pentagon in

Washington. En een vierde gekaapt toestel crashte in een veld even buiten Pittsburgh. Uit opnames uit de cockpit bleek later dat de passagiers hadden geprobeerd het vliegtuig te heroveren. Zij wisten ondertussen al wat er in New York was gebeurd en hadden niets te verliezen. Het doel van de kapers was waarschijnlijk het Capitool of het Witte Huis, maar dat is door de heldhaftige acties van de passagiers nooit bereikt. In elk van de vier toestellen zaten vier á vijf kapers. Met stanleymessen hadden ze de bemanning weten te overmeesteren. De kapers hadden een basispilotentraining gehad; die was voldoende om de vliegtuigen de gebouwen in te vliegen. Er kwamen bijna 3000 mensen om bij deze aanslagen, waaronder meer dan 400 brandweermannen en politiemensen. Ook niemand van de inzittenden van de vliegtuigen overleefde de ramp.

Het was al snel bekend wie de kapers

waren. Ze hadden allemaal banden met Al Qaida. De Saoedi-Arabische multimiljonair Osama bin Laden en zijn terreurorganisatie Al Qaida werden verantwoordelijk gehouden voor deze aanslagen. Op een audio-opname was te horen hoe Osama bin Laden opriep tot steun aan de kapers en in een video schepte hij op dat de aanslagen beter waren verlopen dan hij had durven hopen.

9/11: de mening van complotdenkers

Aanhangers van complottheorieën denken er heel anders over. Volgens hen zat de Amerikaanse overheid, de CIA en de president, er zelf achter. Die zocht een excuus om de oorlog in het Midden-Oosten te starten. En waarom? Vanwege de oliepijpleidingen die daar lopen, om meer geld voor defensie vrij te maken en de vrijheid van burgers in te perken. Ook werd er vlak van tevoren veel gehandeld in aandelen van vliegtuigmaatschappijen.

Het bewijs volgens complotdenkers dat sommigen wisten wat er ging gebeuren. Volgens hen hadden de vliegtuigen alleen nooit deze ramp kunnen veroorzaken. Daarom lagen de Twin Towers vol explosieven en die zorgden voor de instorting. De aanslagen met vliegtuigen waren alleen maar ter afleiding. Verder redeneren ze dat de derde ingestorte toren veel belastende informatie van de CIA bevatte. Daarom hebben ze die ook maar laten instorten.

Er zijn een heleboel redenen waarom de complotdenkers het mis hebben. Allereerst is er nooit bewijs geleverd voor complottheorieën over 9/11.

En het klopt dat de aanslagen voor de Amerikaanse regering een aanleiding waren om de oorlog tegen Afghanistan en Irak te starten, maar dat wil niet zeggen dat ze de aanslagen zelf hebben gepleegd. Erna is niet erdoor.

En als de Amerikaanse geheime dienst achter de aanslagen zat, wat zou er dan niet allemaal hebben moeten gebeuren? Tal van technici zouden op elke verdieping explosieven verstoopt moeten hebben. Dat zou een complete wirwar van draden moeten zijn, terwijl niemand die ooit heeft opgemerkt. Ze zouden zich ingelaten moeten hebben met zelfmoordterroristen en een heel geheim netwerk hebben moeten opbouwen. Jarenlang! Ze zouden zomaar duizenden onschuldige mensen opofferen en miljarden aan schade veroorzaken. Bij zo'n complot zouden duizenden mensen betrokken moeten zijn. En al die mensen zouden zomaar aan zo'n gruwelijk plan hebben meegewerkt?

Het is onmogelijk dat zo'n groot complot nooit uitgelekt zou zijn. Een geheim bewaren is met drie mensen al lastig. En zelfs nu, na al die jaren, is er nog nooit iemand geweest die het complot heeft opgebiecht.

Osama bin Laden had veel minder mensen nodig, en zijn plan met de zelfmoordterroristen voorbereiden moet al ingewikkeld genoeg zijn geweest. Daarbij hebben ze ook ‘mazzel’ gehad. Ze konden niet voorspellen dat de torens zouden instorten. Ze konden niet eens weten of het zou lukken om de WTC-torens en het Pentagon in te vliegen. Evengoed konden ze niet weten dat bij één vliegtuig de kapers overmeesterd werden.

Daarnaast zijn alle kapers geïdentificeerd, onder andere met behulp van camerabeelden op de vliegvelden vanwaar ze vertrokken. Zouden zij zomaar hun leven opgeven voor een plan van de Amerikaanse overheid? En waarom was de aanslag met de vliegtuigen niet genoeg en wilde de regering ook nog eens de WTC-torens met explosieven opblazen? En belastend materiaal vernietigen kan toch veel eenvoudiger dan door een hele toren op te blazen?

In je eigen filterbubbel

Complotdenkers komen altijd met heel ingewikkelde scenario's. Dat zag je wel aan de theorieën over 9/11. Als je goed nadenkt, zie je dat die scenario's vol rare kronkels en tegenstrijdigheden zitten. Wat complotdenkers doen, is insinuerende vragen stellen en van alles suggereren. Ze maken de Amerikaanse regering verdacht en plaatsen daarna alles in een kwaad daglicht en noemen alles onbetrouwbaar. Doet je dat niet aan tunnelvisie denken?

Maar wie een bijzondere bewering doet, moet die bewering zelf bewijzen. Zo werkt de wetenschap. En pas met bewijs kom je dichterbij de waarheid, niet door allerlei bizarre dingen te beweren. De complotdenkers moeten kunnen bewijzen dat de WTC-torens door explosieven zijn neergehaald, in plaats van anderen te laten bewijzen dat er géén explosieven lagen.

Klopt dat wel?

Complotdenkers trekken alles in twijfel. Maar kritisch denken is iets heel anders dan overal aan twijfelen. Kritisch denken betekent ook nagaan of een bewering wel klopt.

Het gaat complotdenkers lang niet altijd om de waarheid en zeker niet om feitelijke argumenten. Zij willen vooral hun eigen gelijk bevestigd zien. Hun overtuigingen zijn belangrijker dan kille feiten. Complotdenkers stoken elkaar op met wantrouwen tegen wetenschap en de overheid. Die overheid kennen ze bovendien veel te veel macht toe, net als jij vroeger dacht dat je ouders alles konden en wisten. Net als Sinterklaas of net als een soort god. Complotdenkers creëren hun eigen werkelijkheid en geloven daar heilig in. Ze zijn ongevoelig voor bewijzen van experts. Soms komen ze met die ene deskundige op de proppen, die hun theorie bevestigt. Maar vaak houdt

zo'n 'deskundige' vooral praatjes voor aanhangers met dezelfde overtuiging. En dan liefst op internet, lekker in hun eigen filterbubbel.

Is een feit ook maar een mening?

Lastig aan complottheorieën is dat er natuurlijk daadwerkelijk samenzweringen bestaan. Bij de aanslagen van 9/11 was er een echt complot: dat van Osama bin Laden en aanhangers van Al Qaida. Ook zijn er op internet trollen actief om haat en angst te zaaien of mensen verkeerde ideeën te geven. En Russische hackers hebben tijdens de verkiezingen in 2016 echt ingebroken bij de democraten in de Verenigde Staten, om de verkiezingen te beïnvloeden. Nu noemde president Donald Trump juist dat hacken van de Russen een complottheorie en fake news. Maar ja, wat wil je? De factcheckredactie van The Washington Post heeft nageteld dat Trump in anderhalf jaar tijd 4229 keer gelogen

heeft. Zo'n leugen noemt hij vervolgens doodleuk een 'alternatief feit' of een mening. Maar een feit is een feit, daar kun je geen andere draai aan geven. Alleen door het een 'alternatief feit' te noemen, lijkt het alsof je met de waarheid kunt goochelen. Erger nog is dat driekwart van de republikeinen (de partij van Trump) erop vertrouwt dat hun president de waarheid spreekt en dat van diezelfde groep maar 16% journalisten vertrouwt. Trump noemt de pers ook steevast 'de vijand van het volk'. Dat leidde er tijdens een bijeenkomst in 2018 zelfs toe dat een CNN-journalist bedreigd werd.

Maar niet alleen in de Verenigde Staten houden ze van 'alternatieve feiten'. Wat overheden van gebeurtenissen bakken is wel vaker anders dan wat mensen gezien hebben. Vooral dictatoriale regeringen hebben de neiging de feiten te verdraaien, en dat kunnen ze, omdat ze vaak macht over de media hebben. Maar

ook al rotzooien overheden soms maar wat aan, dan nog is dat geen bewijs voor de complottheorieën aan het begin van dit hoofdstuk.

Money money money

Soms gaan complottheorieën niet om spannende verhalen, maar om geld. Zo heeft het ministerie van Defensie van de Verenigde Staten jarenlang in het geheim onderzoek naar ufo's en onverklaarbare luchtfenomenen betaald. Dat geheime onderzoeksprogramma kostte in totaal 22 miljoen dollar en werd ingevoerd door senator Harry Reid uit Nevada. Het grootste deel van deze 22 miljoen dollar ging naar een bedrijf van een vriend van Reid.

Wie was de uitvinder van de hamburger?

Kim Jong-il was tot 2011 de leider van Noord-Korea. Toen hij werd geboren, begon er een zeemonster te zingen en

verscheen er een dubbele regenboog. Tegelijkertijd begonnen in heel het land de bloemen te bloeien en die nacht verscheen er een nieuwe ster aan de hemel. Kim Jong-il kon al met 3 weken lopen en met 8 weken begon hij te praten. Als student schreef hij 1500 boeken en zes volledige opera's in 2 jaar tijd. En beviel het weer hem niet? Kim kon het laten regenen of juist de zon laten schijnen, simpelweg door eraan te denken. Bovendien was hij de uitvinder van de hamburger.

Is dit een sprookje? Nee, volgens de officiële Noord-Koreaanse nieuwsbronnen is dit allemaal de waarheid. Zo leren de kinderen het in Noord-Korea letterlijk op school. Dat het onzin en valse informatie is, hoef ik jou waarschijnlijk niet te vertellen.

Vals nieuws is van alle tijden. Met of zonder opzet. Maar tegenwoordig maken

sommigen het wel heel bont. In Rusland heerst een ware epidemie van het hiv-virus. Alleen al in 2017 overleden bijna 144.000 mensen aan aids, de ziekte die door het hiv-virus wordt veroorzaakt.

Toch lees je op de officiële websites van de Russische overheid dat aids niet bestaat. Waarom? In Rusland denken ze dat het hiv-virus alleen bij homo's voorkomt, en homo's worden er zwaar gediscrimineerd. Ze bestaan gewoon niet! Weten ze daar wel dat het hiv-virus niet discrimineert en iedereen kan besmetten?

Pssst, heb je dit al gehoord?

Informatie die anderen je vertellen, is vaak gekleurd en verandert gaandeweg bij het doorgeven van de een naar de ander. Doe het volgende spelletje maar eens. Het is een variatie van een verhaaltje aan elkaar door fluisteren. (Dat verhaaltje verandert dan steeds, zoals: Heb je al gehoord dat de directeur een hond heeft om mee te dollen?)

→ De directeur heeft hondsdolheid. → De directeur is doodziek. → De directeur is dood.)

Zoek een gek gevormd voorwerp. Dus niet zoiets bekends als een beker met een oor of een ronde klok, maar neem een ventilator of een plakbandrolhouder. Maak van dat voorwerp een tekening. Laat die tekening kort aan iemand anders zien en vraag diegene dan uit zijn hoofd het voorwerp na te tekenen. Herhaal dit met de tekening van die persoon bij weer een ander. Herhaal deze stap minstens vijf keer. Wat levert het je op?

Je zult merken dat het plaatje steeds eenvoudiger wordt en er van alles bij bedacht is om er iets begrijpelijks van te maken.

Lichtgelovig

Het gekke is dat mensen aan de ene kant nogal lichtgelovig zijn, maar aan de andere kant soms juist te kritisch. Dan

geloven ze wel de vlogger die met veel overtuiging zegt dat je geen brood moet eten, maar niet het Voedingscentrum dat zich baseert op wetenschappelijk onderzoek en tot de conclusie komt dat volkorenbrood hartstikke gezond is. Het zit vol waardevolle vezels en vitaminen en koolhydraten om energie uit te halen. Door social media gaan berichten soms viraal en kunnen grote groepen mensen ineens allerlei onzin gaan geloven.

Ieieieiek!

Broodjeaapverhalen, ofwel stadslegenden, zijn daar het toppunt van. Zulke verhalen worden verteld alsof ze echt gebeurd zijn, en je haren gaan er vaak recht van overeind staan.

Je hebt vast weleens een paar van die bizarre verhalen gelezen of gehoord.

Niet? Lees dan maar snel verder op de volgende bladzijden. Je kunt ook online naar de verhalenbank van het Meertens

Instituut gaan. Daar vind je een enorme verzameling volksverhalen. De oudste verhalen zijn uit de middeleeuwen, de nieuwste zijn misschien wel van vandaag. Het een is nog gruwelijker en griezeliger dan het andere.

Maar beloof me één ding: ga ze niet verspreiden alsof ze echt gebeurd zijn!

Dit zijn géén broodjeapverhalen!

Dit is waargebeurd. Een vriend van een vriend van mijn neef was kipkluijes aan het eten. Tenminste, dat dácht hij, want toen hij goed keek, zag hij dat er een staart aan zat! Het was geen kipkluije, maar een rat!

Paars water

In sommige zwembaden zit een middel dat het water paars kleurt als je erin plast.

Bill Gates

Bill Gates heeft een keer een huis gekocht

als bedankje voor iemand die de klapband van zijn limousine had verwisseld.

Gebakken spons

Hondenhaters leggen gebakken spons neer, zodat honden ervan eten en doodgaan.

Opstel

Een vriend van mijn broer kreeg bij zijn eindexamen een tien voor zijn opstel van maar drie woorden. Het opstel had als titel 'Wat is lef?'. Die vriend had alleen geschreven: 'Dit is lef!'

Witte busjes

Pas op voor witte busjes met Oost-Europese bestuurders. Zij plukken peuters en kleuters van de straat. In Rotterdam wist een oplettende juf dit nog net te voorkomen. Het is de Bulgaren om de organen van de kinderen te doen. Die brengen op de zwarte markt enorme kapitalen op.

Geen van bovenstaande verhalen is waar. Het verhaal over de gebakken rat niet. Het verhaal over de kleurstof in het zwembad niet. Al kan de stof fenolftaleïne water met een hoge pH, basisch water dus, paars kleuren. Dat wel. Maar allereerst is urine normaal gesproken niet zo basisch. En daarnaast wordt die stof alleen gebruikt om water te testen in een reageerbuisje. Niemand doet dat middel in een zwembad. Je zou er ontzettend veel van nodig hebben. Dat is veel te duur en waarschijnlijk ongezond. Bovendien zou het hele zwembad een kleurtje krijgen, want vloeistoffen mengen supersnel. En als er al ergens een bordje zou hangen met 'urine-indicator in het water' dan is dat om je af te schrikken in het water te plassen.

En nee, ook al duikt het verhaal regelmatig op, ook in kranten, nog nooit heeft een dierenarts gebakken spons in een hondenmaag aangetroffen.

Het verhaal over Bill Gates is ook

kletsboek. Het is al heel raar dat noch de chauffeur noch Bill Gates een telefoon bij zich had om de wegenwacht of een garage te bellen. En hoezo kon die chauffeur geen band verwisselen? Dit verhaal bestaat in allerlei versies over allerlei beroemde en rijke mensen. En heus niet sinds kort. Een dergelijk verhaal dook al in 1891 op!

En hoe grappig ook, het verhaal over het opstel is echt zo'n verzinsel dat steeds weer opduikt. Geen enkele examinerator of docent zou zo'n opstel een voldoende geven. Alleen al omdat ze deze grap al zo vaak gehoord hebben!

Het verhaal over kinderlokken die uit zijn op organen kennen ze ook in andere landen. In India verspreidde dit broodjeaapverhaal zich in 2018 zo snel, dat er tientallen mensen ten onrechte werden doodgeknuppeld. Door het verhaal werden de achterdocht en angst zo groot, dat mensen alles en iedereen begonnen te verdenken. De slachtoffers waren zwervers

of vreemdelingen die toevallig door het dorp liepen.

Een vriend van een vriendin van mijn nicht vertelde...

Broodjeaapverhalen zijn spannende, griezelige en soms ook gruwelijke verhalen die je het liefst meteen wilt doorvertellen. Hoe je ze kunt herkennen?

Soms krijg je een bericht of lees je iets wat begint met 'Dit is waargebeurd!'. Vraag je dan af waarom de waarheid zo'n nadruk moet krijgen. Bij krantenberichten wordt dat er ook niet bij gezet. Hooguit lees je weleens in een boek dat het verhaal gebaseerd is op een waargebeurde geschiedenis.

Ik was eens bij mijn kapster. Zij houdt net als velen van smeuiige verhalen. De ene keer vertelde ze over ontvoerde kinderen op Schiphol, een andere keer vertelde ze me een uitgebreide geschiedenis over wat een vriend van een vriendin van haar nicht had

gehoord. Iemand had een nieuwe relatie en bleef met zijn nieuwe liefde in het huis wonen. Toen de tortelduifjes op vakantie waren, is de jaloerse ex met haar sleutel naar binnen gegaan en heeft garnalen in de gordijnenroedes verstoppt. Op zeker moment was de stank niet meer te harden en moest het 'gelukkige stel' verhuizen. De gordijnen namen ze mee. Mijn kapster vertelde natuurlijk broodjeaapverhalen en zoals zij begon, zo gaat het meestal. Iemand heeft het verhaal gehoord van een vriend van een vriendin van... ●

Vond je dit fragment leuk?
Lees dan het hele boek
en leen het bij de bieb!

Wil je liever een ander
fragment proberen? Lees
de andere fragmenten via
jeugdbibliotheek.nl/stuk

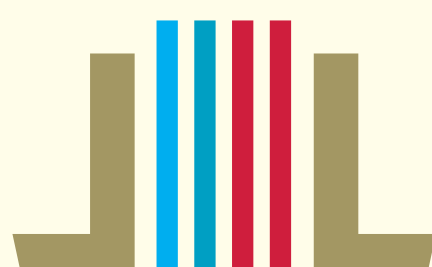

Colofon

©2022 De Leescoalitie, Annemarie Bon en
Uitgeverij Volt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit
deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt
in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of enige andere
manier, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

www.leesstuk.nl

De Leescoalitie